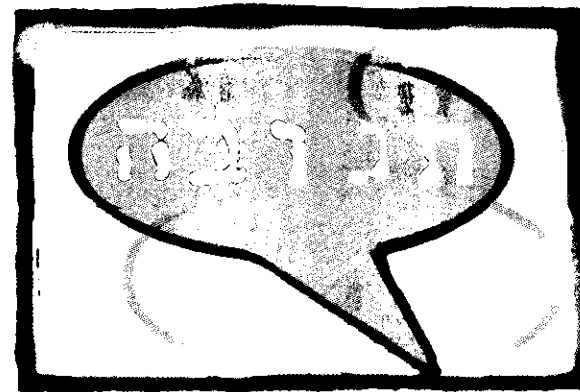

אין מקום להערצה עיוורת

בעקבות המאמר על הפעלת הכוח האווירי במלחמה נגד עיראק
נדרשות ביקורת והפקת לקחים נוקבת של האסטרטגיה הישראלית

אל"ם (מיל') ד"ר שמואל גורדון

מטרתה של תגובה זו היא להפיק תובנות אחדות בהקשר למאמרו של אל"ם א' על "הפעלת הכוח האווירי במלחמת המפרץ השנייה" (מערכות 390). מדובר במאמר מעניין וכתוב היטב, אך אסור לנו להסתנוור מכל מה שהאמריקנים עושים. האם אין מקום לכמה מילות ביקורת על האופן שבו הם ניהלו את המלחמה בעיראק? אולם ראשית כול יש לבחון אחדים מהמושגים הבסיסיים הנידונים במאמר:

הכרעה באש. מהו תמרון ומהי אש? האם הטנק מתמרן או יורה? אוגדת שריון מתמרנת נוסעת במקרה הטוב עשרות ק"מ ביום ומשפיעה על אוגדה או שתיים של היריב. מבנים אחדים של מטוסי קרב עוברים טווחים גדולים בשניים-שלושה סדרי גודל ומסוגלים להשפיע על החלטות מטכ"ל, הנהגה מדינית או חזית שלמה. צה"ל עצמו מגדיר נכון את המושג תמרון: "תנועת כוחות משולבת באש לשם השגת עמדת יתרון ביחס לאויב. יש שרצף פעולות יוצר תמרון באש

בלא תמרון גייסות. לדוגמא: בשדה הקרב המודרני מתקיים קשר בין חישנים למערכות שליטה מוחשבות, המעבירות את נתוני המטרות למשגרי החימוש

טייס ומפקד
בחיל האוויר, חוקר
בתחומי הביטחון
הלאומי

(מטוסים ומסק"רים) כדי להשמיד מטרות אלה לכל עומקו הטקטי והמערכתי של מרחב הלחימה". גם חיל האוויר האמריקני רואה בפעילותו מיזוג של אש ושל תמרון, כמו שהשריון משלב אש ותמרון. אם כך, מדוע לחזור לטענה הישנה כי כוח אווירי הוא מקור אש בלבד? ראית הכוח האווירי כשילוב של תמרון ושל אש היא נקודה מרכזית בתפיסת המלחמה המודרנית.

אסור לנו להסתנוור מכל מה שהאמריקנים עושים. האם אין מקום לכמה מילות ביקורת על האופן שבו הם ניהלו את המלחמה בעיראק?

הכרעה מוגבלת. הכרעה היא מושג שאבד עליו כלח בעולם התוכן הישראלי, שכן אין ביכולתנו להכריע מבחינה מדינית ואסטרטגית. לכן את מקום ההכרעה צריך לתפוס מושג חדש: הכרעה מוגבלת. כפי שעליונות אווירית נמתחת על פני רצף, שמתחיל בעליונות מוגבלת באיזור, בזמן וברמת העליונות ומסתיימת בעליונות מלאה (שכמעט אף פעם לא ניתן להשיגה) כך גם ההכרעה. אומנם יש פרדוקס מסוים במושג הכרעה מוגבלת, אך המלחמה מטבעה רצופת פרדוקסים.

תפיסה מוכוונת אפקט (Effect Oriented). תפיסה זו התיישנה עוד בטרם יבש הדיו ששימש לניסוחה או

ליתר דיוק: עוד לפני שנסגר הקובץ במחשב שבו נכתבה, מכיוון שהיא מחזירה את הצבא ואת הכוח האווירי לאחור, לתקופה שבה אפקטים צבאיים ברמה הטקטית והאופרטיבית (מערכתית) נחשבו לעיקר, בעוד שתפיסה מודרנית של המלחמה והדוקטרינה הבסיסית של חיל האוויר מדגישות את הקשר הישיר בין הלחימה האווירית להיבטים האסטרטגיים-מדיניים. כאשר אנו דנים בקשר בין לוחמה אווירית לבין הישגים מדיניים, אנו עוסקים במושג אחר, שנעשה בו שימוש בתחומי הלימודים האסטרטגיים והיחסים הבין-לאומיים: השפעה (Influence). מושג זה (שבו עוסק ספרו החשוב של תומאס שלינג "חימוש והשפעה", שיצא בהוצאת "מערכות" ב-1981) הוא רחב הרבה יותר מאפקט. ואכן, לקראת סיום מאמרו מדבר אל"ם א' על השפעה ולא על אפקט. עלינו לדרוש מעצמנו "לשחק אותה ראש גדול", לתכנן ולהילחם כדי ליצור אפקטים צבאיים, אך יותר מכך – עלינו לתכנן ולהילחם כדי להשפיע בצורה החזקה ביותר על התוצאות ועל ההישגים המדיניים של המלחמה. גם האמריקנים מגבילים את המושג אפקט לתחום הצבאי הצר. דרישה זו נכונה למלחמות כוללות ולמלחמות מוגבלות כמו זו שאנו נתונים בה כעת. האם אפשר בכלל להשוות בין חשיבות האפקט של סיכול נקודתי בודד לבין חשיבות ההשפעה שיכולה להיות להפעלת כוח אווירי על המדיניות הפלסטינית?

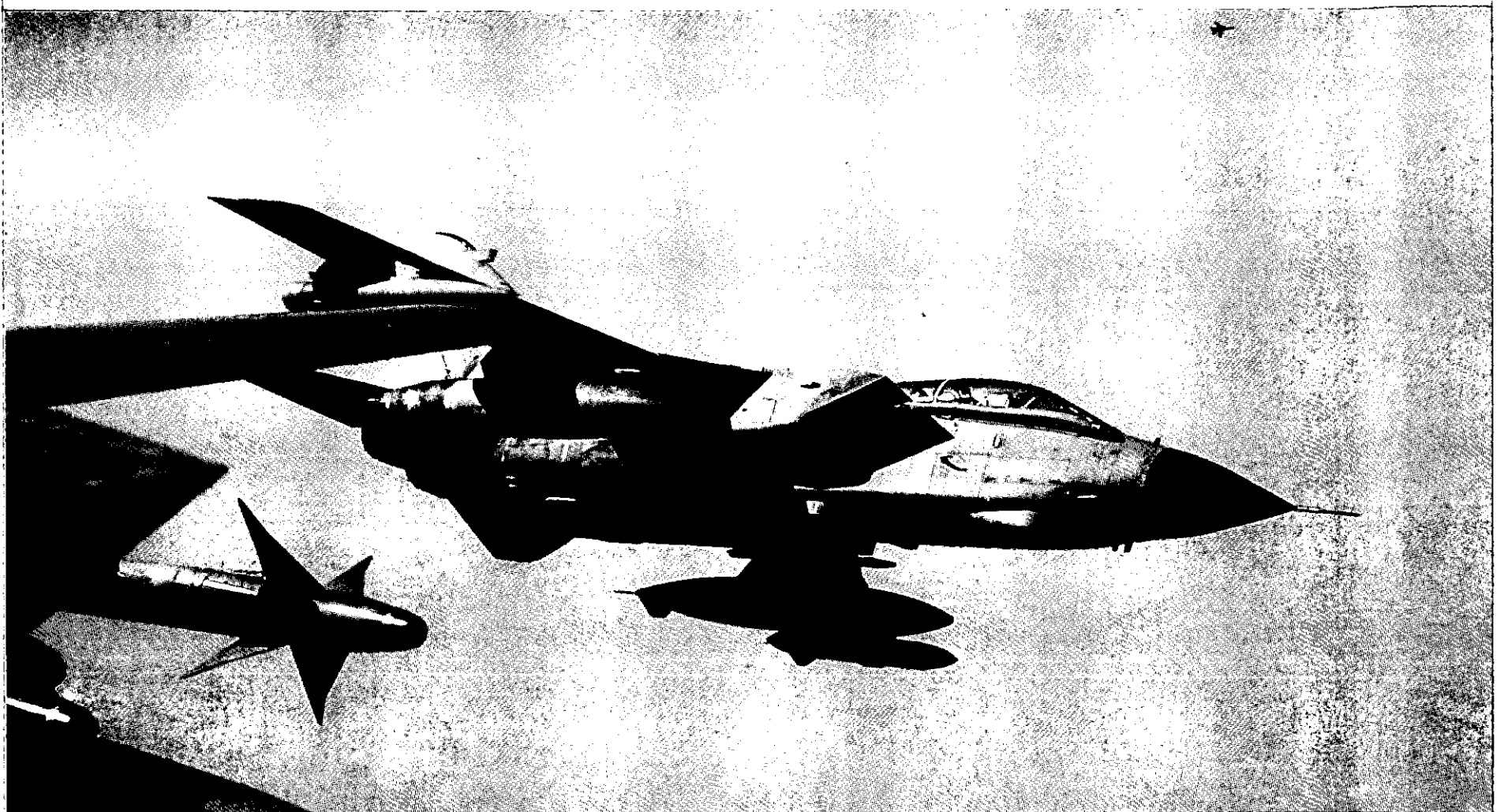
חיל הכוחות המיוחדים. עלייתם של הכוחות מיוחדים – לאו דווקא מבחינת ההיקף שלהם, אלא בעיקר מבחינת רבגוניותן של המשימות המוטלות עליהם ושל גזרות הפעולה שלהם – עומדת להיות המהפכה הבאה של זרוע היבשה. כוחות אלה עתידים להפוך למרכיב ההתקפי העיקרי של זרוע זו. הם מהווים כוח משלים לזרוע האוויר ולזרוע המודיעין. כבר לפני מלחמת המפרץ הראשונה קרם עור וגידים

אל"ם א' קובע כי האמריקנים הפעילו את עוצמתם האווירית גם כדי לעצב את גבולות המערכה. אולם המושג מערכה אינו נכון בהקשר הזה. המושג הנכון הוא מלחמה. רמה מערכתית היא רמת הביצוע של מבצעים גדולים, ולא יותר. כאשר דנים במלחמה, הדיון הוא ברמה המדינית וברמה האסטרטגית. גם העימות עם הפלסטינים הוא מלחמה ולא מערכה. לכן עלינו לדון בעיצוב גבולות המלחמה הכוללת או המלחמה

חלק מוגבל ממשאביה. היותה של המלחמה מוגבלת יכולה לבוא לידי ביטוי באחד או יותר מהמישורים הבאים:

- מטרת המלחמה.
- המדינות שנגדן מתנהלת הלחימה.
- הגבולות הגיאוגרפיים בלחימה הקרקעית ובלחימה האווירית.
- עוצמת הכוח המופעל: גודל הכוח המופעל וקצב הפעלתו.
- האמצעים המופעלים: סוגי אמל"ח

מטוסי "טורנדו" חמושים של חיל האוויר הבריטי במלחמת המפרץ

תפיסה מודרנית של המלחמה והדוקטרינה הבסיסית של חיל האוויר מדגישות את הקשר הישיר בין הלחימה האווירית להיבטים האסטרטגיים-מדיניים

הרעיון להקים את חיל הכוחות המיוחדים, שבראשו תעמוד מפקדה שתעסוק בתכנונם ובהפעלתם של הכוחות האלה. כיום ברור לרבים כי השילוב כוחות מיוחדים-אוויר-מודיעין הוא שילוב אופטימלי בלוחמה נגד טרור, נגד החיזבאללה ובמעגלים רחוקים. גם במלחמה נגד צבאות סדירים יש לשילוב הזה יתרונות גדולים. התשתית הארגונית כבר קיימת בצה"ל, אך עדיין יש להגדיר את תפקידיו של חיל הכוחות המיוחדים, את תורת הלחימה שלו ואת כפיפות היחידות. **עיצוב גבולות המערכה.** מאמרו של

המוגבלת. האופציה המועדפת על ישראל היא מלחמה מוגבלת, שעלינו לעצב את גבולותיה. עוצמתה של מלחמה נמדדת לפי שני מדדים עיקריים: מטרת המלחמה ומידת הפעלת הכוח. מלחמה כוללת היא מלחמה שמטרתה הן לאומיות-אסטרטגיות ולפעמים קיומיות. זוהי מלחמה שבה מפעילה המדינה את כל משאביה בתחומי הצבא, הכלכלה והחברה כדי להשיג את המטרות האלה. לעומת זאת מלחמה מוגבלת היא מלחמה שמטרתה מוגבלת (ולכן גם לא קיומיות), והמדינה מקצה עבודה רק

וסוג הכוחות (כוח אווירי, כוח יבשתי, כוח ימי) **■ סוגי המטרות:** מטרת אזרחיות, צבאיות, אסטרטגיות, טקטיות. **■ מידת השימור של העוצמה הלאומית.** מדינה קטנה חייבת להשתמש בכוחותיה ובמשאביה מתוך שאיפה לשמור על עוצמתה הלאומית ברמה גבוהה ככל האפשר, אפילו תמורת הישגים מוגבלים יותר במלחמה. עלות המלחמה נקבעת גם על-פי מידת המאמץ לשמר את העוצמה הלאומית. מדובר במאמץ חיוני במיוחד

■ בתקופה זו של קיצוצי תקציב. גבולות התפיסה האסטרטגית, אשר אמורה לבחור בין צמדי מושגים – בין מלחמה כוללת למלחמה מוגבלת, בין הכרעה לאכיפה – ולהגדיר את גבולות המלחמה המבוקשים.

חשוב להדגיש כי הגבלת המלחמה חיונית במיוחד למדינות קטנות, החייבות לשמר את עוצמתן. לעיתים קרובות עדיף למדינה קטנה להסתפק בהישגים מוגבלים, אך לשמר את עוצמתה, ולא להיקלע לשחיקת כוחות ומשאבים, שאין להם תחליף. דוגמא טובה (ועגומה מבחינתנו)

למלחמה המוגבלת נגד הפלסטינים. ישראל היא מדינת סטטוס־קוו, כלומר מדינה ששואפת לשמור על המצב הקיים או לכל היותר להחזיר לקדמותו מצב שהיה קיים. יחד עם זאת יש להדגיש שישראל אינה מעוניינת בסטטוס־קוו של מלחמה, אלא מעדיפה סטטוס־קוו של רגיעה. יתר על כן, ככלל אין ישראל רואה במלחמה יזומה אמצעי להשגת מטרות מדיניות, ולכן היא גם מסתייגת ממלחמות יזומות. מבחינתה, הרתעה היא הדרך המועדפת למימוש עוצמתה הביטחונית. המטרה הבסיסית הראשונית של ישראל כמעט בכל מלחמה היא להשיג הפסקת אש. ישראל מעדיפה שימור עוצמה ועלות

ולעצב לפיה את גבולות המלחמה המוגבלת. יחד עם זאת, עליו גם להתכונן למלחמה כוללת, אם זו תיכפה עליו. ראו בעמוד זה טבלה שמסכמת את הקריטריונים לעיצוב גבולות המלחמה.

השגיאות האמריקניות בעיראק

את המאמר של אל"ם א' על האסטרטגיה האמריקנית יש להשלים באמצעות חשיפת שתיים מהשגיאות שעשו האמריקנים במלחמה בעיראק: **הלם ואימה**. המלחמה החלה לפי תפיסה אסטרטגית אמריקנית, שאפשר למצותה במשפט אחד:

ניתן להשיג את מטרות המלחמה באמצעות הטלת הלם ואימה, או במילים אחרות: חזק, מהר ובאופן לא אלגנטי. תפיסה זו נחלה כישלון חרוץ. יתר על כן, ארה"ב כמעצמת־העל היחידה בעולם יכולה להפעיל את מלוא כוחה הקונוונציונלי ללא חשש ממדינות אחרות, מסנקציות של האו"ם ומבית־המשפט הבינ-

לאומי. ישראל, לעומת זאת, חלשה מבחינה מדינית, תלויה מבחינה כלכלית ורגישה לסנקציות, ולכן אינה חופשית להפעיל את כל עוצמתה מחשש לתגובה בין־לאומית חמורה וקשה. חולשה מדינית מחייבת הטלת מגבלות על אופי המלחמה. לכן אסור לישראל לחשוב במונחים של "הלם, אימה ועריפה", אסור לה לתכנן מבצעים כאלה, וחובה עליה להטמיע את הכישלון האמריקני לא רק מנקודת המבט הצבאית, אלא גם מנקודת המבט המוסרית, שכן מאות הרוגים ופצועים נספרו בכל יום של מבצע פרוע זה. האמריקנים הפיקו לקח מיידי והפסיקו את המהלך הזה לאחר ימים ספורים.

הפעלת הכוח היבשתי. אומנם יש הסברים טובים (כמו לכל טעות) לכניסה

נמוכה ככל האפשר של המלחמה על פני הישגים מרביים מתוך הבנה שיקשה עליה מאוד לתרגם את ההישגים בלחימה להישגים מדיניים. לכן מעוניינת ישראל לעצב גבולות מלחמה מצומצמים ככל האפשר: להגביל את מטרות הלחימה, את עוצמת הלחימה, את סוגי המטרות, את סוגי האמצעים ואת זירת הלחימה.

יש ניגוד מסוים בין תפיסה מדינית מאופקת לבין תפיסה צבאית אגרסיבית, השואפת למיצוי הכוח ולהכרעה, ולכן שומה על הדרג המדיני לדון בכך עם הדרג הצבאי ולעצב עבורו את מגבלות המלחמה הקונקרטית לפי הפרמטרים שתוארו. כאשר הדרג המדיני אינו עושה זאת, שומה על הדרג הצבאי להטמיע את התפיסה המדינית,

לעיצוב גבולות המלחמה היא התוכנית שגיבשו המצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים. המטרות המצריות היו מוגבלות, והן עיצבו את דמותה של המלחמה ואת תוצאותיה המוגבלות. אומנם אנחנו עשינו כמה מבצעים מוצלחים לקראת סופה, שהביאו רבים מאיתנו להערכה ש"ניצחנו" (איזו מילה ריקה מתוכן), אך מצרים השיגה את המטרה המדינית שלה במלואה.

כיצד על ישראל לעצב את גבולות המלחמה

הנחות יסוד של התפיסה האסטרטגית (תפיסת הביטחון) של מדינת ישראל נותנות מענה ברור כיצד עלינו לעצב את גבולות המלחמה. אפשר להבחין כי הנחות אלה נכונות ומתאימות גם

הקריטריונים לאבחנה בין מלחמה כוללת למלחמה מוגבלת		
פרמטרים לעיצוב גבולות המלחמה	מלחמה מוגבלת	מלחמה כוללת
יעד כולל	אכיפה	הכרעה
מטרות מלחמה	מוגבלות, לא קיומיות	לאומיות, קיומיות
גבולות מדיניים	שאיפה למזעור שטח המגע	שאיפה להרחבת שטח המגע
גודל הכוח המופעל	מסה קריטית בהתאם למטרות	מיצוי הכוח להשגת המטרות
גבולות גיאוגרפיים	מצומצמים, ללא תפיסת שטח	רחבים, תפיסת שטחים
סוגי המטרות	מיון מטרות קפדני	רוב המטרות האפשריות
סוגי האמל"ח	אמצעים מוגבלים	מרבית האמצעים
עוצמת הלחימה	מוגבלת	מרבית
שימור העוצמה	מדד חיוני	מדד משני
עלות המלחמה	מדד חשוב מאוד	מדד משני

המוקדמת של צבא היבשה לעיראק, אך למעשה היה זה מחדל לא קטן. ואכן כל הערים בדרום עיראק, שצבא הקואליציה ניסה לכבוש אותן, דוגמת בצרה, נכבשו בסופו של דבר רק לאחר שהושלם כיבוש בגדאד. האמריקנים הבינו מהר מאוד את הטעות שעשו ועצרו את כוחות היבשה, עד אשר הכוח האווירי השמיד או פיזר לכל רוח את הדיוויזיות של משמר הרפובליקה. האם

מישהו באמת מאמין שהכוח היבשתי נעצר עקב מזג האוויר הגרוע, ובה בעת נלחם הכוח האווירי במלוא עוצמתו? עד עתה היה מקובל כי מזג אוויר גרוע מונע מהכוח האווירי לפעול, בעוד שהכוח היבשתי שומר על חופש פעולה, והנה השתנה המצב תכלית השינוי: במשך שבוע של "מזג אוויר גרוע", שהיה, כביכול, הגורם לעצירת כוחות היבשה, קבע הכוח האווירי את גורל המלחמה.

ישנה נקודה

חשובה נוספת: האגדה על השילוב הבין-זרועי במלחמת המפרץ השנייה מחזיקה מים רק הודות לנימוס של חיל האוויר האמריקני. השילוב העיקרי (והכושל) היה של מסוקים ושל כוחות היבשה, מכיוון שהמסוקים שייכים ממילא לזרוע היבשה. תוך התעלמות בלתי מובנת מלקחי מוגדישו ומלקחינו שלנו הפעילו האמריקנים את מסוקיהם בצורה שגרמה להם לאבדות ולנטרול חלקי של פוטנציאל המסק"ר ושל חימושו המדויק ארוך הטווח.

סיום

ככל שחולף הזמן, הופכות המלחמות יותר ויותר למדיניות במובן זה שהתוצאות החשובות שלהן הן

השפעתן על המדיניות, גם במלחמה מוגבלת, כמו המלחמה בטרור שאנו שרויים בעיצומה, התוצאות החשובות הן אלה המדיניות, וצה"ל יימדד לא על-פי האפקטים הצבאיים שהוא מייצר, אלא על-פי ההשפעה שתהיה לו על ההישגים המדיניים. חשש כבד מקנן בליבי כי מסקנות מאמרו של אל"ם א' הולכות וכובשות את החשיבה האווירית וצה"לית ומונעות תובנות

ההחלטה היחידה של הדרג המדיני היא לבחור בין החלופות שמציע הדרג הביטחוני. ולא פעם קורה שהחלופות מנוסחות כך, שהדרג המדיני יקבל בסופו של דבר את החלופה המועדפת בעיני הדרג הביטחוני.

קשה מאוד להבדיל בין סוגיות פוליטיות לבין סוגיות מדיניות. קברניטי צה"ל אמורים להימנע מנגיעה כלשהי בסוגיות פוליטיות, כמו פינוי

רק"ם אמריקני בדרך לבגדאד

במשך שבוע של "מזג אוויר גרוע", שהיה, כביכול, הגורם לעצירת כוחות היבשה, קבע הכוח האווירי את גורל המלחמה

שהאמריקנים כבר עוסקים בהפקתן. מעבר לאוקיינוס כבר ניכרים סימני התפכחות מהגישה הצבאית הצרה, ויש לקוות שגם כוחותינו יילכו בדרך הזאת. מקובל לטעון כי הדרג המדיני מחליט, והצבא מבצע, אך תהליך זה אינו מוחלט. האם אין אנו מגנים את קברניטי הצבא הגרמני על שצייתו להוראות הדרג המדיני? האם אין אנו נדהמים מכך שהגנרלים הרוסים לא הגבירו כוננות – כי כך הורה להם הדרג האזרחי ב-1941 – אף שראו בעין את הכנות הגרמנים לפלישה? מכאן אפשר לגלוש גם לסוגיה של גיוס המילואים לקראת מלחמת יום הכיפורים. אולם למעשה, תהליך קבלת ההחלטות מורכב הרבה יותר. לעיתים קרובות אפשרות

התנחלויות, אך עליהם להיות מעורבים במהלכים לקביעת הסדרי ביטחון. זוהי אבחנה פרגמטית: סוגיות פוליטיות הן בעיקרן סוגיות פנים, שנמצאות בוויכוח בין-מפלגתי, ולכן אסור לצה"ל לעסוק בהן. לעומת זאת סוגיות מדיניות הן בעיקרן חיצוניות ונמצאות בדיון או בעימות בין ישראל למדינות אחרות. יש חפיפה מסוימת בין הסוגיות, ולכן הולכים קברניטי צה"ל "על בטוח" ונמנעים מעיסוק בסוגיות מדיניות-אסטרטגיות – דווקא כאשר קולם חייב להישמע.

